

UDC 929:94(56)

WLADISLAW CZAJKOWSKI (MUZAFFER PASHA) – FROM THE COSSACK TO THE GOVERNOR OF LEBANON

V. Poltorak

PhD (History), Associated Professor
Odesa Ilyya Mechnikov National University
2, Dvoryanska Str., Odessa, 65082, Ukraine
poltorak@onu.edu.ua

The paper is devoted to the biography of the youngest son of Mykhajlo Czajkowski – Wladislaw (05.24.1843–28.06.1907). Wladislaw Czajkowski (Muzaffer Pasha) was one of the most influential figures of the liberal political wing in the Ottoman Empire. He was educated at the French Academy Saint-Cyr, made a career in the army (Cossack regiment, guard) and at the court of the Sultan. He distinguished himself as the author and translator of a historical work devoted to the defense of Plevna by the Turks in 1877. Muzaffer Pasha ended his life as mutasarrif (governor) of the Mount Lebanon province. The author of the paper aims to explore, based on a number of sources, the stages of a biography of Muzaffer Pasha and to find out the conflicting moments of the career of this politician. The author emphasizes that the national identification of this outstanding personality is relatively difficult to carry out, since he was born in the family of a Polonised Ukrainian and French, and later converted to Islam as citizen of the Ottoman Empire. His two sons became mid-level employees of the Turkish Ministry of Foreign Affairs and one of them was buried in Istanbul as Muzaffer-Czajkowski.

Having analyzed a number of sources, the author concludes that Muzaffer Pasha policy contributed to the economic recovery, ensured a balance between political and religious parties in the region. Muzaffer promoted regular reforms in the province. He tried to regulate the legislation, to increase the rights of peasants and artisans in every possible way. However, in all these reform efforts, the governor encountered resistance from the central government. He himself actively contributed to the modernization processes in the empire and had a significant impact on the establishment of a special type of political nation in Mount Lebanon.

Keywords: governor of Lebanon, Mount Lebanon, Ottoman Cossack army, Ottoman Empire, Wladislaw Czajkowski (Muzaffer Pasha)

ВЛАДИСЛАВ ЧАЙКОВСЬКИЙ (МУЗАФФЕР-ПАША) – ВІД КОЗАКА ДО ГУБЕРНАТОРА ЛІВАНУ

В. М. Полторак

Родина Чайковських гербу Яструбець походить зі Східної Волині – з родового маєтку Гальчинця неподалік Бердичева. У ХІХ столітті представники цієї родини відіграли визначну роль у модернізаційних процесах в Османській імперії. Найвідомішими представниками Чайковських є Михайло та його двоє синів – Адам та Владислав. Біографія Михайла Чайковського (Мехмеда Садик-паші) в Османській імперії відображена у значній кількості опублікованих джерел і літературі [Полторак 2017, 5–12]. Менш знаною є біографія старшого сина Михайла Чайковського Адама – їй присвячена стаття автора, опублікована у 2013 році [Полторак 2013].

© 2019 V. Poltorak; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Діставши освіту у французькій військовій школі Сен-Сір, він служив в Османському козацькому полку у Фессалії, здійснив експедицію до Франції під час франко-пруської війни, а в 1871 році прийняв російське підданство. Зробив ординарну кар'єру в російській армії, дістав генерал-майорське звання та закінчив своє життя після 1920 року у Варшаві. Не менш захопливою виявилась доля молодшого сина Михайла Чайковського – Владислава, якій присвячено цю статтю. Як і його братові Адамові, Владиславу досі присвячена стисла й неповна біографічна довідка в “Словнику польської еміграції в Туреччині” Єжи Латки [Łatka 2005, 80] та декілька фрагментарних згадок у працях, що стосуються діяльності самого Садик-паші, зокрема в Івана Стойчева [Стойчев 1943] та Ядвіги Худзіковської [Chudzikowska 1982]. Багато уваги постаті молодшого сина Садик-паші приділено в праці Енгіна Акарлі “The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861–1920” [Akarli 1993], оскільки в 1902–1907 роках Владислав Чайковський (прибрав османське ім'я Музаффер-паша) обіймав посаду губернатора Гірського Лівану. Проте в працях усіх цих істориків виявилось багато неправильної інформації про Музаффер-пашу. Саме тому ця стаття має на меті дослідити на основі віднайдених джерел етапи біографії Владислава Чайковського та з'ясувати суперечливі моменти його кар'єри. Важливими джерелами для біографії Владислава Чайковського (Музаффер-паші) можна назвати спогади його батька про перебування в Стамбулі та про службу при дворі султана, диплом про закінчення військової школи Сен-Сір у Франції, згадки про Музаффер-пашу у пресі тощо.

Ім'я Владислав Чайковський (Władysław Czajkowski) молодший син Садик-паші змінив після 1861 року, формально прийнявши іслам та вступивши на службу до султана. Було обрано ім'я Музаффер (переможний), яке іноді згадується у формі Музаффер Еддін. Написання в різних джерелах різниться – Muzaffer, Muzaffer. Проте і в майбутньому справжнє родове прізвище Чайковський супроводжувало Владислава та його дітей. Також не зовсім зрозумілим є питання конфесійної ідентичності Владислава – прибічника католицького табору в польському русі.

Немає однакості в даних щодо року народження Владислава Чайковського. Перша дружина Михайла Чайковського, донька архітектора з міста Бурже Леоніда Габаре, народила Владислава, за інформацією болгарського історика Івана Стойчева, у 1845 році в Стамбулі [Стойчев 1943, 193], проте Єжи Латка подає дату народження 24 травня 1843 року і місце народження – Париж [Łatka 2005, 80]. Саме друга дата є більш імовірною з огляду на листування Михайла Чайковського та Адама Чарторийського в зазначені роки.

Хрещеним батьком малюка став видатний діяч польської політичної еміграції Владислав Замойський (на честь нього наш герой і дістав ім'я). Виховувався молодший Чайковський у католицькому дусі – закінчив єзуїтську школу Фірлемонт (іноді згадується під назвою Клермон) у Бельгії. Іван Стойчев подає інформацію про навчання синів Михайла Чайковського в Ролемському лицейі в Парижі. У 1858 Владислав відвідав Стамбул, звідти повернувся до Франції та в 1861 здобув диплом військової школи Сен-Сір [Chudzikowska 1982, 434]. Відповідно до історичної довідки про 44-й випуск Сен-Сірської військової школи (1859–1861), обидва сини Чайковського дістали дипломи одночасно.

Вже в 1865 році Владислав став ротмістром 1-го козацького полку під орудою свого батька Михайла Чайковського (Мехмеда Садик-паші). Молодий Музаффер очолив школу підофіцерів при штабі козацької бригади. Цей навчальний заклад був створений у Фессалії, де перебували полки Османського козацтва, ще в 1858 році, і спочатку на його чолі стояв ветеран наполеонівських війн капітан Грабський, а згодом його очолив Тимур-бей (Адам Чайковський [Chudzikowska 1982, 502]). У школі вже в 1850-х роках унтер-офіцерам викладали топографію, географію, арифметику, історію, польську граматику – все викладання здійснювалось польською мовою [Чайковський 1900, 201–224].

Характеризуючи своїх синів, Садик-паша пише: “Тут, у Туреччині, один мій син, і то молодший, міг би мене заступити... а в Україні, в Козаччині, – мій старший син, бо молодший – то солдат-дипломат, а старший – козак”. Проте вже в 1860-х роках молодший син Садик-паші відходить від контактів з батьком, дистанціюється від нього. Особливо це виявилось у складні для Садик-паші 1866–1871 роки, коли він врешті-решт прийняв рішення повернутись до України. Із сумом і навіть боєм батько розповідає у своїх спогадах про інтриги проти нього з боку козацького полковника Фарнезе та художника Станіслава Глембовського, яким вочевидь сприяв молодший син Владислав [Chudzikowska 1982, 507–509].

Від 1866 року Владислав Чайковський став активним членом Союзу польської еміграції, мав тісні контакти та жваве листування із хрещеним батьком Владиславом Замойським. 25 лютого 1868 року Музаффер дістав посвяту до масонської ложі Union d’Orient у Стамбулі, проте згодом був виключений з неї за несплату внесків [Hass 1999, 167]. Масонство було важливим явищем для модернізації Османської імперії, через посередництво якого турецька еліта здобувала безпосередній досвід модерного способу мислення. Польське еміграційне середовище було активним учасником модернізаційних процесів в Османській імперії в XIX столітті, зокрема й через присутність та активність у масонських ложах.

У 1867 році Музаффер став помічником султана Абдул-Азіза і супроводжував його в європейській подорожі 1870 року.

Музаффер брав активну участь у російсько-турецькій війні (1877–1878). Іронія долі розділила родину Чайковських – на боці Російської імперії виступив старший брат Адам Чайковський, а викликаний за мобілізаційним приписом до Стамбула батько Михайло Чайковський відмовився повертатись до Османської імперії і втратив через це пенсію, яку отримував від султана. Його старший син Адам був ротмістром 2-го лейбгвардії уланського полку і під Плевною брав участь у допитах турецьких полонених, оскільки добре знав мову супротивника. Натомість Музаффер очолив невеликий турецький гарнізон на Дунаї, потім відступив до Софії та очолив штаб кавалерійської дивізії в Шумені [Стойчев 1943, 194].

Через десять років після війни Музаффер вже в ранзі генерала (ліва) разом з героєм оборони Плевни Газі Осман-пашею уклав історичне дослідження, базоване на спогадах та офіційних документах. Це видання за редакцією Музаффера французькою мовою наводить цікаві дані з турецького боку протистояння, зокрема докладно змальовує бій під Горішні Дибником, під час якого, за повідомленням Івана Стойчева, було розгромлено полк османських козаків [Стойчев 1943, 67]. У 1901 році вийшов у світ болгарський переклад цієї важливої праці, який наразі є доступним для дослідників в Інтернеті [Чайковски 1901, 1].

Зі зміною султана Музаффер став наближеним до Абдул-Гаміда II і служив членом Ради військових реформ та військових інспекційних комітетів. Одночасно він був призначений командувачем Імператорської охорони, що, безумовно, свідчило про високий рівень довіри султана. Особливо після палацових переворотів, які відбулись у Стамбулі напередодні приходу до влади Абдул-Гаміда II. 1896 року Музаффер став дивізійним генералом (феріком) [Стойчев 1944, 194]. У цьому статусі він був представлений у свиті султана під час миропомазання болгарського наступника престолу Бориса, князя Тирновського. Саме в цей період здобув болгарський орден Святого Олександра 1-го ступеня.

З Болгарією пов’язані особисті спогади про Музаффера. Сливенський мешканець Ілія Степанов Гудев переповідав Івану Стойчеву, що Музаффер справляв враження своїм вишуканим зовнішнім виглядом та поставою [Стойчев 1943, 195]. Це ж саме видно зі світлин Музаффера, щоправда на групових світлинах впадає в очі низький зріст генерала. Ще одна мешканка Сливена розповідала історію про нещасливе сватання Музаффера до болгарської дівчини із сім’ї Стоянових. Це могло

статися ще в часи дислокування козацького полку на чолі із Садик-пашею в Сливені в 1866 році. У грудні 1941 року Іван Стойчев під час розмови з дочкою відставного османського козака Йосипа Зачинського, яка була одружена з Людвигом Зембжужьким, дізнався і про подальшу долю Музаффера – про його призначення губернатором Лівану та про його визначну роль в економічній та культурній модернізації цієї країни [Стойчев 1943, 194]. Докладніше про цей період діяльності Музаффера можна дізнатися зі спеціального історичного дослідження Енгіна Акарлі, опублікованого в 1993 [Akarli 1993].

У 1902 році Музаффер несподівано для багатьох став кандидатом на посаду мутасарріфа провінції Гірський Ліван. Його конкуренти були набагато більше відомі в дипломатичних колах: Юсуф Франко та його брат Феті Франко, високі посадові особи в МЗС; Даніс Ефенді; Морел Бей, радник Османського посольства в Берліні. А проте остаточний вибір через нездатність посольської конференції домовитися про будь-яку іншу особу припав на Музаффера. Відповідно до протоколу від 2 вересня 1902 р. та згідно з імператорським декретом від 2 жовтня 1902 р., Музаффер став губернатором Лівану на термін п'ять років і з титулом "паша" [Akarli 1993, 197–198].

Урядування Музаффер-паші в Гірському Лівані добре задокументовано й описано в дослідженнях, присвячених історії цієї країни [Akarli 1993; Sommer 2015 та ін.]. Відзначено його особливу роль у залагодженні міжрелігійних конфліктів у Лівані. Слід зазначити, що провінція Гірського Лівану в Османській імперії дістала особливий статус у 1860-х роках, після кривавої ескалації міжрелігійних конфліктів. Виділена із Сирійського вілаєту, провінція була населена представниками десятка різних конфесій, серед яких переважали християни-мароніти. Сьогодні цей край є однією з шести провінцій незалежної держави Лівану. Провінція простяглася уздовж середземноморського узбережжя від річки Бариду на півночі до річки Захрані на півдні. За статутом 1861 р., закріпленим міжнародним арбітражем, керувати Гірським Ліваном мав християнський мутасарріф (губернатор), призначений османським султаном за схвалення європейських держав. Мутасарріфу допомагав Меджліс (Адміністративна рада) з дванадцяти членів різних релігійних громад Лівану.

У другій половині XIX ст. Ліван, окрім того що був центром комерційної та релігійної діяльності, став інтелектуальним центром. Іноземні місіонери створили школи по всій країні, Бейрут був центром цього ренесансу. Американський університет у Бейруті був заснований у 1866 році, а за ним – Французький університет Св. Йосипа в 1875 році. Саме тут розпочинається нове життя арабської літератури, що в Османській імперії переживала стагнацію.

Значно посилилась політична активність. Консервативне правління Абдул-Гаміда II (1876–1909) підштовхнуло арабських націоналістів (як християн, так і мусульман) у Бейруті та Дамаску організуватися в підпільні політичні групи та партії. Однак у ліванців виникли труднощі. Багато ліванських християн остерегалися турецької загальноісламської політики, побоюючись повторення масових убивств 1860 року. Дехто, особливо мароніти, почав замислюватися над відокремленням, а не реформуванням Османської імперії. З другого боку, деякі ліванські мусульмани прагнули лібералізувати османський режим [Akarli 1993, 41–42].

Новопризначений губернатор дуже старався, можливо занадто наполегливо, щоб догодити різним групам. Він був бійцем із малим досвідом роботи в провінційній політиці, однак готовий був прислухатися до оточення і робити те, що, на його думку, було найкраще для місцевого населення. На початку губернаторства Музаффер звернувся до низки питань, щодо яких існував консенсус серед ліванської політичної еліти.

Зокрема, для розв'язання проблеми безземелля серед селян він звернувся до великого візира і губернатора Дамаска з пропозицією про приєднання західної долини Бекаа до Гірського Лівану. Звернення було відхилене.

Ще одне питання, яке привернуло безпосередню увагу Музаффера, – ліванські скарги на угоду, яка була підписана його попередником Наум-пашею із французькою тютюновою компанією. Новий губернатор відмовився поновлювати угоду і підтримав ідею групи ліванських бізнесменів створити незалежну організацію з регулювання імпорту, експорту та розповсюдження тютюну в провінції. Ця організація інвестувала в проєкт побудови залізниці з Бейрута до Дамаска та збільшила надходження до місцевого бюджету. Прохолодно до такої ініціативи поставились як османське Міністерство фінансів, так і французька дипломатія, побачивши загрозу своїм позиціям у Лівані. Музаффер був поінформований про таку реакцію та порадив місцевим підприємцям досягти згоди з монополістом. Урешті-решт, на боці губернатора виступив османський султан, який сприяв послабленню позицій іноземних капіталістів у регіонах імперії [Akarli 1993, 65].

Ще однією справою губернатора був розвиток пасажирського сполучення Лівану з європейськими портами, що посприяв розвитку порту в Джунії – місті на північ від Бейрута. Музаффер вступив у переговори із британськими та французькими перевізниками для організації пасажирського сполучення через цей порт. Проте османський уряд поставився до такого проєкту з обережністю. Лише після загострення ситуації з пасажирськими перевезеннями в Бейруті уряд звернув увагу на проблему і частково здійснив проєктовані Музаффером зміни. Проте в Стамбулі щодо ліванського губернатора склалося враження, що він є не зовсім далекоглядним політиком. У столиці він на той момент не мав впливових друзів. Французька дипломатія була незадоволена діями Музаффера. Без зовнішньої підтримки Музаффер був зобов'язаний вести консультації та переговори з місцевими силами більш ніж будь-хто з його попередників.

Слабкі позиції губернатора активізували дії групи ліванських бюрократів і політиків, які розглядали провінційний Меджліс як засіб збільшити автономію краю під їхнім керівництвом. Під час губернаторства Музаффера вони запровадили “ліберальний” дискурс, подібний до руху “Союз та прогрес”, який мав на меті покласти край авторитарному, консервативному правлінню Абдул-Гаміда II і став популярним серед османських чиновників, офіцерів та міщан. Із самого початку Музаффер був прихильним до ліванських “лібералів”. Він призначив їхнього представника Хабіба “Баша” Саада заступником голови Адміністративної ради. Інші впливові члени групи, як-от Джиржус Зуайн, також були призначені на різні вакантні посади.

Отже, вплив “лібералів” на Музаффера відчувався в питаннях розширення кордонів провінції, його переговорів з тютюновим монополістом, у “портовому” проєкті. Можна навіть стверджувати, що в цих випадках “ліберали” маніпулювали губернатором, щоб просунути ліванські бізнес-інтереси та справу автономного Лівану настільки, наскільки давали змогу обставини. Ліберальна група також переконала Музаффера надати Меджлісу повноваження щодо управління фінансовими справами, щоб він затверджував нові будівельні та інші проєкти. Це дало можливість побудувати 222 кілометри залізниці. Під час перебування на посаді Музаффера Меджліс також дістав право вето на розпорядження губернатора щодо звільнення суддів. Водночас Музаффер не здобув від “лібералів” систематичної підтримки в боротьбі з “консерваторами”.

Музаффер волів розпочати системні реформи у ввіреному йому краї. Він намагався впорядкувати законодавство, усіяко сприяв збільшенню прав селян та ремісників. Проте у всіх цих реформаторських діях губернатор наштовхувався на спротив центральної влади. З 1904 року, коли погіршилися відносини Музаффера з Маронітською церквою, його становище стало більш вразливим. Конфлікт маронітів із “лібералами” обернувся не на користь других. Музаффер вимушений був звільнити багатьох своїх прихильників і поступитись церкві.

У 1907 році ліберальний кандидат Джирджус Зуаїн здобув явну перемогу над чинним Юсуфом Хубаїшем, який активно підтримувався церквою. Музаффер не приховував факту, що він підтримує Джирджуса. Губернатор дипломатично призначив керівника консервативної опозиції Юсуфа Хубаїша на важливу державну посаду. Однак тільки тоді, як, здавалося, Музаффер навчився важкого мистецтва управління, він помер від легеневої інфекції, а саме 28 червня 1907 року, за три місяці до кінця п'ятирічного губернаторського терміну.

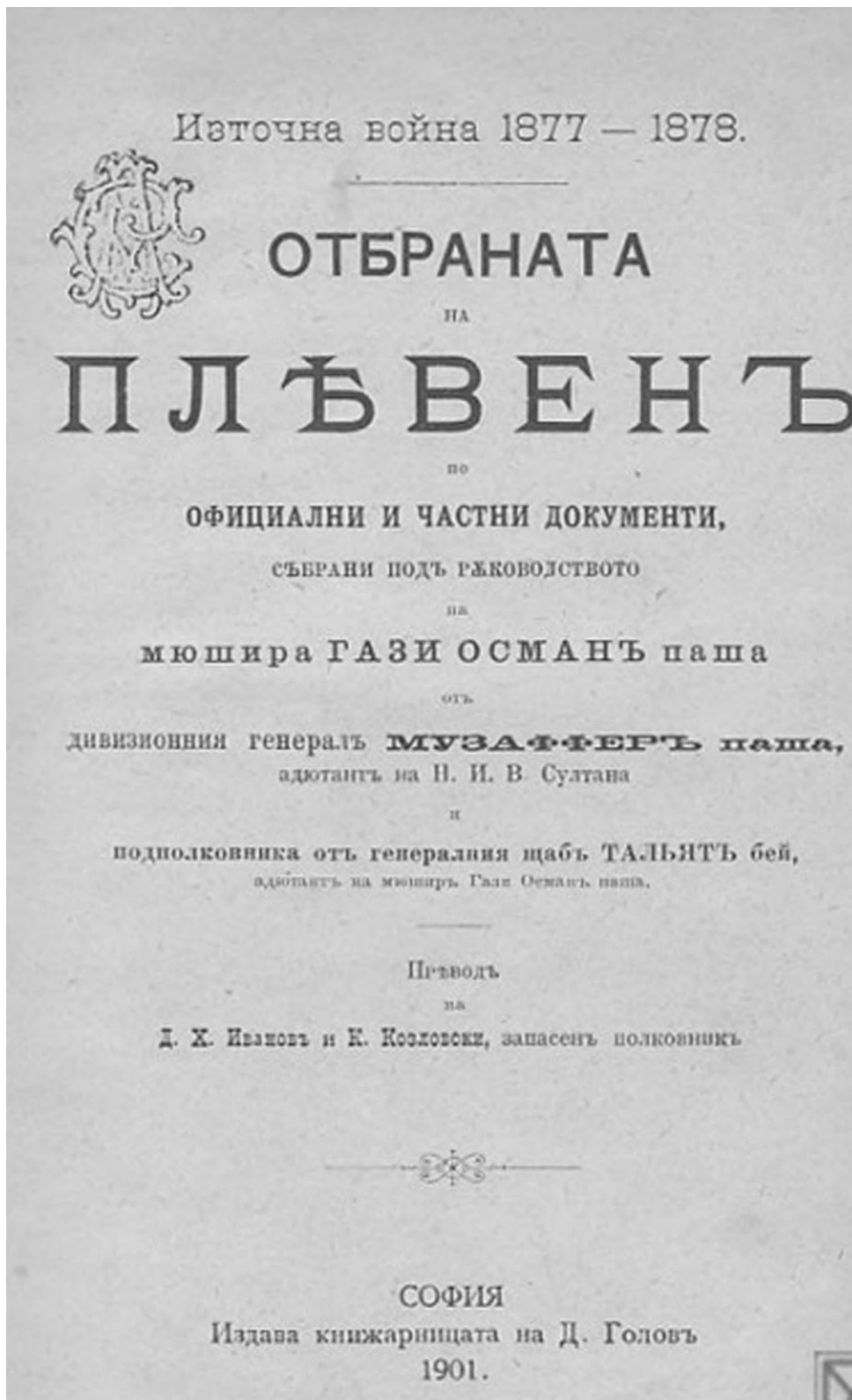
Сімейне життя турецького генерала франко-польсько-українського походження задокументовано дуже фрагментарно. З одних джерел відомо, що Музаффер був одружений на “багатій левантіїці” [Chudzikowska 1982, 506], а з інших виходить, що одружився з дочкою перекладача російського посольства в Стамбулі [Akarlı 1993, 198]. Як згадували сучасники, вона часто ускладнювала Музафферу життя. У них народилося двоє синів, Фуад і Решид, які працювали після здобуття освіти в османському МЗС.

Фуад зробив скромну, але стабільну кар'єру, вирішив, наскільки простежується його кар'єра, до посади консула в Бразилії. Іван Стойчев у 1943 році занотував, що Фуад-паша жив у Стамбулі в районі Таксім (провулок Реджеб-паші), проте познайомитись із ним у болгарського історика не вийшло [Стойчев 1943, 195]. Відомо, що Фуад Чайковський був активним членом Польського товариства взаємодопомоги і Товариства “Дім Польський”. З інших джерел відомо про ще одного сина Владислава – Станіслава Чайковського (теж Музаффера) – можливо, це та сама особа, що й Фуад-паша. Станіслав Чайковський помер у 1940-х роках і був похований на католицькому цвинтарі Ферікьой у Стамбулі [Łatka 2005, 80]. Надгробна плита була ще зафіксована в 1970 році Єжи Латкою.

Другий син Владислава Чайковського Решид не відзначився успіхами в кар'єрі. Він був консулом Османської імперії в Гаазі і виключений з лав співробітників Міністерства закордонних справ, очевидно, за свою схильність до азартних ігор та скандалів. Скандальна вдача Решида Чайковського підтверджується повідомленням французької газети “La Press” у розділі “Судові рішення” від 30 листопада 1904 р., де йдеться про судову справу щодо розлучення Чайковського (Решида) та його дружини, у дівоцтві Колін (Collin) [Les Tribunaux 1904]. Рішення суду було на користь мадам Чайковської: передати під її опіку дітей та розподілити майно між розлученими. Тоді ж Решид був змушений залишити Францію через звинувачення в шахрайстві. Він потрапив до Лівану, але й там його поведінка призвела до того, що Музаффер дістав наказ відправити свого сина подалі. Врешті-решт, Решид переїхав до Італії, де “розбещені звички привели його до в'язниці”. Надалі його сліди губляться, і невідомо, чи вийшов він з італійської в'язниці, чи, можливо, похований десь у загальній могилі для в'язнів.

Отже, Владислав Чайковський (Музаффер-паша) був одним із впливових діячів ліберального політичного крила в Османській імперії. Він зробив кар'єру в армії (козацький полк, гвардія) та при дворі султана і закінчив своє життя на посаді мутасарріфа (губернатора) провінції Гірський Ліван. Його політика в цьому краї сприяла економічному піднесенню, забезпечувала баланс між політичними та релігійними партіями в регіоні. Врешті-решт, він відзначився як автор і перекладач історичної праці, присвяченої обороні турками Плевни в 1877 році. Національну ідентифікацію цієї непересічної постаті провести відносно складно, оскільки народився він у сім'ї ополяченого українця та французьки, згодом прийняв іслам і підданство Османської імперії. Музаффер-паша усіляко сприяв модернізаційним процесам в імперії і справив значний вплив на встановлення особливого типу політичної нації в Гірському Лівані.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Іл. 1. Обкладинка видання з історії оборони Плевни за редакцією Владислава Чайковського [Чайковски (Музаффер паша), Гази Осман паша, Талят бей 1901]

Іл. 2. Музаффер-паша під час офіційного візиту султана Абдул-Гаміда II до Софії, 1896 р. [Стойчев 1943, 193]

Іл. 3. Новопризначений мутасарріф (губернатор) Лівану Музаффер Еддін Паша. Світлина Абдуллаха Фрерреса, 1902 р. [Sixth annual report... 1904, 16]

Іл. 4, 5. Мутасарріф Лівану Музаффер-паша на зустрічі з делегацією на станції Аліє перед офіційною церемонією відкриття залізниці Дамаск – Маан, 1905 р. [Photo exhibition...]

ЛІТЕРАТУРА

Полторак В. М. Адам Чайковський у чотирикутнику Париж – Стамбул – Петербург – Варшава // **Чорноморська минувшина**. Записки Відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. Вип. 8. Одеса, 2013.

Полторак В. М. У чотирикутнику європейських столиць: Михайло Чайковський та османські козаки в модернізації Південно-Східної Європи. Одеса, 2018.

Стойчев И. К. Казак-алаят на Чайковски. София, 1943.

Чайковски В. (Музаффер паша), Гази Осман паша, Талят бей. Отбраната на Плевен по официални и частни документи. София, 1901.

Чайковский М. С. Записки Михаила Чайковского // Русская старина. Вып. 7. 1900.

Akarli Engin. *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861–1920*. Berkeley, 1993. URL: <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft6199p06t/> (дата звернення: 12.08.2019).

Chudzikowska J. *Dziwne życie Sadyka Paszy*. Warszawa, 1982.

Hass L. *Wolnomularze polscy w kraju i na świecie 1821–1999: słownik biograficzny*. Warszawa, 1999.

Łątka Jerzy S. *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*. Księgarnia Akademicka, 2005.

Les Tribunaux // *La Press*, 1904, 30 novembre.

Photo exhibition, organized in the name of 600 years relations between Poland and Turkey by The Organisation for Islamic Conference–Research Centre of Islamic History, Art and Culture, May 2014 // *Cornucopia Magazine*. URL: <https://www.cornucopia.net/events/old-friends-turkey-and-poland-in-historical-photos/> (дата звернення: 12.08.2019).

Sixth annual report of the Lebanon hospital for the Insane. Asfuriyeh, near Beyrout. London and Philadelphia, 1904. URL: <http://ddc.aub.edu.lb/projects/saab/asfouriyeh/annual-reports/S48-L44r-1897/06-1904/vol-06-1904.pdf> (дата звернення: 12.08.2019).

Sommer Dorothe. *Freemasonry in the Ottoman Empire: A History of the Fraternity and Its Influence in Syria and the Levant*. London, 2015.

REFERENCES

Poltorak V. M. (2013), “Adam Chaykovs’kyu u chotyrykutnyku Paryzh – Stambul – Peterburh – Varshava”, in *Chornomors’ka mynuvshyna. Zapysky Viddilu istoriyi kozatstva na pivdni Ukrayiny Naukovo-doslidnoho instytutu kozatstva Instytutu istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny*, Issue 8, SPD-FO Brovkin O. V., Odessa, pp. 59–69. (In Ukrainian).

Poltorak V. M. (2018), *U chotyrykutnyku yevropeys’kykh stolyts’: Mykhaylo Chaykovs’kyu ta osmans’ki kozaky v modernizatsiyi Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy*, SPD-FO Brovkin O. V., Odessa. (In Ukrainian).

Stoychev I. K. (1943), *Kazak-alaiat na Chaykovski*, Fond Nasha Kavaleriya, Sofia. (In Bulgarian).

Chaykovski V. (Muzafer pasha), Gazi Osman pasha, Talet bey (1901), *Otbranata na Pleven po ofitsialni i chastni dokumenti*, Knizharnitsa D. Golov, Sofia. (In Bulgarian).

Chaykovskiy M. S. (1900), “Zapiski Mikhaila Chaykovskogo”, in *Russkaya starina*, Issue 7, pp. 201–224. (In Russian).

Akarli Engin (1993), *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861–1920*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles and Oxford, available at: <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft6199p06t/> (accessed August 12, 2019).

Chudzikowska J. (1982), *Dziwne życie Sadyka Paszy*, PIW, Warszawa.

Hass L. (1999), *Wolnomularze polscy w kraju i na świecie 1821–1999: słownik biograficzny*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa.

Łątka Jerzy S. (2005), *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Księgarnia Akademicka.

“Les Tribunaux” (1904), *La Press*, 30 novembre.

“Photo exhibition, organized in the name of 600 years relations between Poland and Turkey by The Organisation for Islamic Conference–Research Centre of Islamic History, Art and Culture, May 2014”, in *Cornucopia Magazine*, available at: <https://www.cornucopia.net/events/old-friends-turkey-and-poland-in-historical-photos/> (accessed August 12, 2019).

Sixth annual report of the Lebanon hospital for the Insane. Asfuriyeh, near Beyrout (1904), London and Philadelphia, available at: <http://ddc.aub.edu.lb/projects/saab/asfouriyeh/annual-reports/S48-L44r-1897/06-1904/vol-06-1904.pdf> (accessed August 12, 2019).

Sommer D. (2015), *Freemasonry in the Ottoman Empire: A History of the Fraternity and Its Influence in Syria and the Levant*, IB Tauris, London.

В. М. Полторак

**Владислав Чайковський (Музаффер-паша) –
від козака до губернатора Лівану**

Автор статті поставив за мету дослідити на основі віднайдених джерел етапи біографії молодшого сина Михайла Чайковського – Владислава (24.05.1843–28.06.1907) та з'ясувати суперечливі моменти його кар'єри. Владислав Чайковський (Музаффер-паша) був одним із впливових діячів ліберального політичного крила в Османській імперії. Він дістав освіту у французькій академії Сен-Сір, зробив кар'єру в армії (козацький полк, гвардія) та при дворі султана і закінчив своє життя на посаді мутасарріфа (губернатора) провінції Гірський Ліван. Його політика в цьому краї сприяла економічному піднесенню, забезпечувала баланс між політичними та релігійними партіями в регіоні. Врешті-решт, Музаффер-паша відзначився як автор і перекладач історичної праці, присвяченої обороні турками Плевни в 1877 році. Національну ідентифікацію цієї непересічної постаті провести відносно складно, оскільки народився він у сім'ї ополяченого українця та французьки, згодом прийняв іслам і підданство Османської імперії. Музаффер-паша усіяко сприяв модернізаційним процесам в імперії і справив значний вплив на встановлення особливого типу політичної нації в Гірському Лівані.

Ключові слова: Владислав Чайковський (Музаффер-паша), Гірський Ліван, губернатор Лівану, Османська імперія, Османське козацьке військо

В. М. Полторак

**Владислав Чайковський (Музаффер-паша) –
от казака до губернатора Ливана**

Автор статті ставить цель исследовать, опираясь на найденные источники, этапы биографии младшего сына Михаила Чайковского – Владислава (24.05.1843–28.06.1907) и проанализировать спорные моменты его карьеры. Владислав Чайковский (Музаффер-паша) был одним из влиятельных деятелей либерального политического крыла в Османской империи. Он получил образование во французской академии Сен-Сир, сделал карьеру в армии (казацкий полк, гвардия) и при дворе султана и закончил свою жизнь в должности мутасаррифа (губернатора) провинции Горный Ливан. Его политика в этом крае способствовала экономическому подъему, обеспечивала баланс между политическими и религиозными партиями в регионе. В конце концов, Музаффер-паша отличился как автор и переводчик исторического труда, посвященного обороне турками Плевны в 1877 году. Национальную идентификацию этой незаурядной личности провести относительно сложно, поскольку родился он в семье ополяченного украинца и французьки, впоследствии принял ислам и подданство Османской империи. Музаффер-паша всячески способствовал модернизационным процессам в империи и оказал значительное влияние на установление особого типа политической нации в Горном Ливане.

Ключевые слова: Владислав Чайковский (Музаффер-паша), Горный Ливан, губернатор Ливана, Османская империя, Османское казачье войско

Стаття надійшла до редакції 13.09.2019